

Vreemde taal

*Een onderzoek naar politieke invloed op
programma's voor moslims bij de Publieke
Omroep*

November 2012

Wouter van Zandelingen

3139107

Inhoudsopgave

Inleiding	2
Theoretisch kader	3
De rol van de overheid	5
De rol van het publiek	7
De toekomst	8
Verandering in beleid ingezet door politiek	9
Omroepbeleid rond minderhedenprogramma's	10
De rol van de NTR programmamakers	11
Evolutie van minderhedenprogramma's bij de NTR	12
Conclusie	14
Literatuur	16

Inleiding

'Boer zoekt vrouw', 'De wereld draait door' en 'GIEL'. Het zijn allemaal belangrijke programmatitels van de publieke omroep. Programma's met ieder een eigen specifieke doelgroep. En zo hoort dat ook, want de publieke omroep is er immers voor iedereen. Althans wanneer je over de grens kijkt.

Nederland is echter qua geschiedenis van de publieke omroep heel anders dan andere westerse landen. De manier van inrichten van ons omroepbestel is nergens ter wereld in deze variant terug te vinden. De poging om politieke invloed, commerciële machten en maatschappelijke invloed met elkaar in balans te brengen heeft geleid tot een zuilenstelsel in de Nederlandse omroepwereld, waarbij omroepdoelstellingen zijn vastgelegd in de statuten, gebaseerd op bijvoorbeeld geloofsachtergrond van de ledendoelgroep (Wijffjes, 1994). Uiteindelijk moet er voor iedere burger een zuil zijn.

Door de jaren heen is de Nederlandse samenleving echter veranderd. Steeds meer migranten met andere culturele achtergronden, waaronder veel moslims, bereikten ons land. Ook voor deze groep moesten er programma's komen, soms zelfs in hun eigen taal en die taak werd in eerste instantie aan radio toebedeeld.

In 1983 werd mede daarom de vijfde landelijke radiozender van de publieke omroep in gebruik genomen, Hilversum 5 (nu radio 747 AM/ Radio 5 Nostalgia). Dit was de eerste zender die zich daadwerkelijk op speciale doelgroepen ging richten en vanaf dat moment werd de zenderkleuring duidelijk herkenbaar. Deze marktgerichte manier van programmeren vertaalde zich in een sterk profiel voor alle vijf de publieke radiozenders, radio 1 tot en met radio 747 AM. Radio 1 is er voor actualiteiten en sport, amusementsprogramma's tref je op radio 2, hippe pop op radio 3, klassieke composities op radio 4 en een grote variëteit (ouderen, minderheden, religie en cultuur) op radio 5, nu Radio 5 Nostalgia geheten. (Bakker en Scholten, 2003)

Na de aanslagen van 11 september 2001 in New York is het klimaat rond moslims in de westerse samenleving drastisch veranderd. In Nederland werd de angst voor de Islam vooral vertaald door Pim Fortuyn en in aanloop naar de verkiezingen in 2002 stond het immigratievraagstuk en de daarmee gepaard gaande verplichte immigratie van moslims hoog op de agenda. Na de moord op Fortuyn werd een streng integratiebeleid ingevoerd door het kabinet Balkenende I.

Aangezien de publieke omroep door de overheid wordt gesubsidieerd rijst de vraag of de verandering in het politieke klimaat ten opzichte van moslims, ook van invloed is op de programma's die er voor hen gemaakt worden door de publieke omroep. De NTR, is taakomroep van de publieke omroep en is het eerst aangewezen om programma's voor etnische minderheden te maken en daarom wordt er in dit onderzoek gekeken naar programma's van deze omroep. De vraag die dan ook behandeld wordt is deze:

Is de verandering in het politieke klimaat rondom moslims van invloed op de programma's die voor hen gemaakt worden bij de NTR?

Theoretisch kader

In dit hoofdstuk wordt het theoretisch kader besproken voor het onderzoek naar minderhedenprogramma's van de NTR. Om te ontdekken welke invloed het klimaat rond minderheden heeft op de ontwikkelingen rond hun programma's, moet eerst worden onderzocht hoe de relaties tussen media, politiek en samenleving zich tot elkaar verhouden. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op deze verhoudingen en worden de omstandigheden geschetst die van invloed kunnen zijn op huidige ontwikkelingen bij programma's voor minderheden.

De laatste jaren zijn er grote veranderingen opgetreden in het medialandschap. Waar vroeger de staatssecretaris directe invloed had op het beleid van de media is dit sinds de mediawet van 1988 het Commissariaat voor de Media. Het commissariaat geeft de zendlicenties af en voert controle uit op het beleid van de diverse omroepen. Daarnaast hebben sindsdien ook commerciële omroepen de kans gekregen om in Nederlands gebied uit te zenden. Daarmee is er landelijk maar ook in de regio een forse toename van het aantal zenders te constateren. (Bakker en Scholten, 2003)

Dagelijks moeten publieke omroepen de strijd aangaan met het commerciële geweld terwijl hun achterban door afname van de verzuiling slinkt. Zij lijken zich alleen nog te onderscheiden in hun taak: Het maken van informatieve en opiniërende uitzendingen met een vleugje cultuur voor een brede doelgroep.

Publieke omroepen moeten zich aanpassen aan de eisen zoals die in de Mediawet¹ staan beschreven. Ze zijn niet verplicht te streven naar hoge cijfers in kijk- en luisteronderzoeken. Desondanks loopt het in de praktijk anders. Omdat zij eigenlijk van twee kanten gefinancierd worden, door overheidssubsidie, maar ook met reclamegeld en ze daarnaast een bepaald marktaandeelcijfer moeten halen, wordt de doelgroep verbreed. Bij bijna iedere publieke omroep worden de resultaten van de kijkcijferonderzoeken wekelijks naar de redacties doorgestuurd. Het resultaat is dat veel publieke omroepen het verliezen van commerciële stations. (Bakker en Scholten, 2003)

Vaak wordt gesteld dat media onafhankelijk moeten zijn, maar daarnaast zijn zij in het hart van de samenleving gepositioneerd. Publieke omroepen hebben een sterke relatie met het publiek en de overheid. Diverse stromingen die in media en politiek plaatsvinden zijn bepalend voor hoe er bericht wordt over een bepaald onderwerp en hoe de omroepen bestuurd worden. Door ons kijk- en luistergedrag, door politieke keuzes en op vele andere manieren, beïnvloeden we de programmering die beschreven staat in onze programmagids. De onderlinge afhankelijkheids- en machtverhoudingen tussen media en het ontvangend publiek lijken dus van invloed op de minderhedenprogrammering.

Om deze processen beter in kaart te brengen wordt in dit onderzoek gebruik gemaakt van het zogenaamde figuratiemodel van Norbert Elias. Dit model bestaat uit een geheel van onderling verbonden personen die op diverse manieren met elkaar in verbinding staan, waarvan zij zelf niet geheel bewust zijn. Figuraties bewegen constant. De bewegingssnelheid wordt bepaald door de aanwezige spanningen en conflicten tussen mensen die samen het figuratiemodel vormen. De

¹ Artikel 50, Mediawet

figuratieve verandering die optreedt is geen voorziene handeling van één van de groepen, maar voltrekt zich redelijk onafhankelijk van de targets van deze personen (Bax 1978).

De verschillende groepen vormen vaak ongemerkt een machtsstrijd met elkaar. Elias weet dat macht van invloed is op relaties. In alle situaties waarin personen waardevolle artikelen bezitten, of een invloedrijke positie hebben, zijn zij instaat invloed of druk op een andere partij uit te oefenen. De manier waarop de macht over de diverse mensen verspreid is, kan nogal wisselen. Maar in alle gevallen blijft het zo dat men een handeling, plan of de doelstelling van individuen of groepen personen louter kan uitleggen als men aandacht geeft aan de druk die zij op elkaar uitoefenen op basis van hun afhankelijkheid. (Elias, 1971).

Dit houdt in dat iedereen een bepaalde invloed heeft op de gebeurtenissen en machtsverhoudingen in de samenleving. De invloed van het politieke klimaat rond moslims op de ontwikkelingen rond minderhedenprogramma's van de NTR kan dan ook niet los worden gezien van ontwikkelingen en machtsverhoudingen in de gehele samenleving.

Het woord macht kan op diverse manieren worden vertaald. Macht op iemand uitoefenen, macht van iemand of van een of andere instantie, verschillen van elkaar qua soort en kenmerken. Macht heeft als kenmerk dat het niet alleen bewust maar ook onbewust kan worden uitgeoefend. Door onderzoeker Lukes worden twee duidelijke machtsoorten waargenomen. De eerste is wanneer een persoon zijn handelen verandert in een manier die andere personen graag zien. Nu is niet duidelijk te onderscheiden wie de macht heeft. De tweede manier van macht tonen is effectiever. Een persoon past zijn handelingen door tussenkomst van één persoon aan. In beide gevallen is het handelen van de persoon verandert, bij de één is duidelijk door wie, bij de eerste variant kan spraken zijn van een combinatie van factoren. Hij gebruikt deze opties voor het veranderen van handelingen om een verklaring te vinden voor zaken die niet gebeuren. (Lukes, 1974)

Omdat er sprake is van onbewuste macht is het moeilijk te ontdekken hoe de afhankelijkheids- en machtsverhoudingen binnen de figuratie publieke omroep - politiek liggen. Het hangt er vanaf hoe macht wordt uitgeoefend en of een verandering in handelen aanneembaar kan worden gemaakt. Daarvoor zal een uitzending worden vergeleken van een programma voor etnisch minderheden van voor de tijd van Pim Fortuyn met een uitzending van na dit tijdperk. In dit onderzoek wordt geprobeerd, toch een beeld van de machtsverhoudingen tussen politiek, omroep en publiek te schetsen. Op deze manier kan er een antwoord op de hoofdvraag worden gegeven.

De rol van de overheid

Veel publieke omroepen ontstonden in West-Europa vanaf de 20^e eeuw. Deze omroepen moesten voor alle doelgroepen toegankelijk zijn. McQuail stelt dat openbare omroepen een forum moeten zijn voor alle groepen in de samenleving, dus ook voor minderheden. Verder zijn zij afhankelijk van het politieke systeem maar mogen ze niet partijdig zijn. In alle uitzendingen dient de nationale cultuur, taal en identiteit gerespecteerd te worden en moet kwaliteit hoog in het vaandel staan. (McQuail, 2000)

Omdat een publieke zender door de overheid wordt gefinancierd heeft zij het recht programma's inhoudelijk te controleren en kan zij zo van invloed zijn op de programmaredacties van zendgemachtigden. Zij doet dit door omroepvoorzitters aan te wijzen en de poppetjes in te vullen die zitting nemen in de raad van bestuur van de publieke omroep. Deze raad is al controlerend orgaan, het meest bepalende binnen de NPO.

Toen in 1989 de eerste commerciële omroep in Nederland een feit was, moest de publieke omroep zich sterker profileren. Zenderprofilering werd vaker toegepast en hoe beter de kijk- en luistercijfers waren, hoe meer overheidsfinanciering er naar een programma kon. Deze methoden werden extra scherp toegepast omdat omroepen in Nederland inkomsten uit reclame gelden kunnen halen. Gemeenschapsgeld ging alleen nog maar naar programma's voor een breed publiek en uitzendingen voor een specifieke doelgroep werden op een slecht tijdslot geplaatst. Dit resulteerde in een sterke commercialisering van onze publieke omroepen. (Witte, 1991)

Na de start van de commerciële televisie nam het marktaandeelcijfer van de publieke omroep flink af. Waar zij in het begin ruim tachtig procent haalde, zie je de ondergrens nu op veertig procent uitkomen. De overheid heeft vastgelegd dat dit laatste cijfer ook wel gehaald moet blijven worden (Bakker en Scholten, 2003). Voor iedere zender zijn afspraken gemaakt betreffende het marktaandeelcijfer dat gehaald moet worden. De publieke omroepen streven met zijn allen dit cijfer te realiseren.

Hoewel de directe overheidsinvloed op de omroepen afneemt door het in het leven roepen van het Commissariaat voor de Media, heeft de politiek nog steeds behoorlijk wat macht. Zowel door de rol als financier en wetgever van de omroepen, alsook doordat de overheid nog steeds alleenrecht heeft over enkele informatiebronnen².

Via omwegen is de overheid in staat om programma's qua inhoud te beïnvloeden. Doordat iedere publieke omroep financieel afhankelijk is van de overheid kunnen omroepen niet structureel kritiek uiten op een bepaalde politicus. (Witte, 1991). In de Haagse politiek waar eerst de LPF en nu de PVV sterk vertegenwoordigd zijn, lijkt er daarom weinig speelruimte voor een omroep als de NTR om

²Media hebben ervoor gezorgd dat de persoon belangrijker is geworden dan de politieke ideologie. Wel heeft dit 'mediacircus' ervoor gezorgd dat er bredere interesse is in politiek bij de sociaal lagere klassen.

programma's voor minderheden in bijvoorbeeld hun eigen taal te produceren. Immers verwachten deze partijen dat iedereen binnen onze samenleving volledig Nederlands spreekt.

John Keane werpt een kritische blik op de positie van publieke omroepen. Hij kijkt naar de verbindingen tussen de begrippen media en democratie. Hij stelt dat ze veel te vaak zich afhankelijk opstellen van de overheid. Dit gaat ten kosten van liberale vrijheden in een maatschappij. Programmakers lijken zich niet druk te maken om onbewuste inmenging van politici in hun uitzendingen via politieke druk of onderlinge afspraken tussen verschillende elites in het land. Daarnaast mag de overheid veel te gemakkelijk adverteren op een onafhankelijke zender. Keane vindt deze trends zorgelijk omdat ze er toe leiden dat er geen goede controle meer is van het politiek systeem in westerse landen. (Keane, *The Media and democracy*, 1991)

Eén van de belangrijkste peilers voor een goed functionerende publieke omroep is diversiteit in programma's. Alleen dan herkennen kijkers uit alle doelgroepen zich in de omroep en is er meer behoefte om te participeren in uitzendingen of deze van feedback te voorzien. Invloeden van buitenaf zoals opbrengsten van reclamegelden zitten de diversiteit in de weg. Kenners betogen dat uitzendingen minder divers zijn en de kwaliteit te wensen overlaat, terwijl de reclameprijzen hoger worden. Het publieke belang wordt naar achteren geschoven door commercie, zelfs bij de publieken. (Meier et al, 1998)

De machtsverhouding tussen overheid en omroepen is lastig vast te stellen. De overheid heeft de behoefte de burger van informatie te voorzien. Daartegenover staat dat de burger wil dat journalisten met hun items kritisch kijken naar het beleid en dat informatie transparant is. (Scholten in WRR, 2004) Media en overheid zijn dus duidelijk afhankelijk van elkaar. Politici willen graag gezien worden en gebruiken inhoudelijke nieuws- of actualiteitenprogramma's als podium om hun standpunten te verkondigen.

Daartegenover staat dat publieke zendgemachtigden voor het grootste gedeelte afhankelijk zijn van overheidssteun want zonder goedkeuring van het Commissariaat voor de Media, dat vanuit het kabinet wordt aangestuurd, geen uitzendmachtiging en geen geld. Ook zijn omroepen afhankelijk van de politiek om informatie te geven over belangrijke gebeurtenissen binnen Den Haag. Die machtsverhouding kan ertoe bijdragen dat de publieke omroepen politieke trends en gevoelens meewegen in beslissingen rond hun programma-inhoud.

De rol van het publiek

Media informeren ons over wat leeft in de samenleving. Journalisten maken zelf ook deel uit van die samenleving en zijn zelf in eerste instantie ook publiek. Zo heeft het publiek dus een grote invloed op waar de media over berichten. Tegelijkertijd hebben verschillende media een grote invloed op het beeld dat mensen van de samenleving hebben en dus de samenleving zelf.

Herbert Gans vergelijkt in de inhoudskeuzes van twee actualiteitenprogramma's in de Verenigde Staten. Gans kijkt naar de rol die de journalist zelf speelt bij het maken van zijn reportages. Gans stelt dat het nieuws een beeld van de samenleving weerspiegelt. Om de keuzes van journalisten te bepalen kijkt hij naar de dagelijkse gang op een redactie en toont zo een beeld van wat er allemaal gepaard gaat bij het maken van een reportage. Uit dit onderzoek blijkt dat nieuws geen objectieve weergave van feiten is. (Gans, 1979)

Volgens Gans komt het nieuws van bekende, belangrijke personen uit de politiek en berichten zij alleen over de samenleving zoals zij haar politiek graag zien. Dit komt doordat journalisten vaak op een vlottere manier toegang hebben tot bekende gezichten uit de samenleving, zoals ministers, dan gewone burgers. Media steken volgens Gans veel tijd in mensen die in een positie zitten waarbij ze de macht in handen hebben. Vooral de economisch en politiek machtigen blijken in de praktijk veel aandacht te krijgen. Hij stelt dat nieuws vooral gaat over personen die de macht hebben binnen de nationale politiek en het schetst niet het beeld van wat werkelijk leeft in de samenleving. (Gans, 1979)

De kleur van het nieuws wordt bepaald door de bron. McQuail steunt Gans door te stellen dat een bron meestal wordt gekozen aan de hand van private contacten van een journalist. De machtspositie van de bron speelt hierbij een voorname rol. Een machtige bron is meestal het snelst te bereiken en draagt hierdoor bij aan gemakkelijke nieuwsvoering. Belangrijke personen zorgen er daarnaast voor dat het publiek een item interessant vindt (Gans, 1979 / McQuail, 2000)

Bourdieu versterkt Gans en McQuail door te schrijven dat er op de televisie, door het snelle en vluchtige karakter, weinig mogelijkheden zijn voor verdieping. Je ziet voortdurend dezelfde debaters die lastige stellingen uit de weg gaan. (Bourdieu, 1996)

Media spelen een voorname rol in het dagelijks leven van burgers. Van Zoonen stelt dat de samenleving een wereld van beelden en betekenissen is waarmee mensen hun bestaan vormgeven en aan de hand daarvan hun positie in de samenleving vaststellen met de daarmee gepaard gaande rechten en verplichtingen (Van Zoonen, 2000). De media hebben hierin een rol die niet onderschat mag worden. Omroepen laten tonen ons de samenleving waar we deel van uit maken en brengen ons op de hoogte van belangrijke nieuwsfeiten die spelen. De manier waarop media berichten is niet alleen van cruciaal belang voor het beeld dat mensen hebben van onze samenleving, maar ook voor informatie over die samenleving. Zo bepalen media grotendeels het huidige klimaat rond moslimgroepen.

Mensen vertrouwen op het beeld dat de journalist schetst. Wanneer zij schrijven over de multiculturele samenleving moeten ze objectief blijven, maar mag men ook niet stereotyperen. Zelf belandt de pers daarom ook wel eens in een dubio. De journalist heeft een duidelijke maatschappelijke verantwoordelijkheid. Het is echter onduidelijk hoe en aan wie hij verantwoording aflegt voor het item. (Scholten in WRR, 2004, pag. 335-369). Ook zij hebben dus onbewust meer invloed op hoe er tegen een bepaalde gemeenschap wordt aangekeken.

De toekomst

De vraag rijst reeds wat de consequenties zijn van al deze punten, nu de bezuinigingen de publieke omroep zo fors raken. Bourdieu openbaarde in 1979 met 'La distinction' een groot onderzoek naar het maatschappelijk nut van smaak. In dit onderzoek probeerde hij te inventariseren op welke manier de beoordeling van kunst samengaat met de sociale klasse van de personen die deze consumptie en beoordeling voltrekken. Bourdieu treft in zijn onderzoek een duidelijke lineaire samenhang aan tussen smaak, kapitaalkracht en de sociale klasse waar iemand deel van uit maakt. (Bourdieu, 1979)

Smaak en levenswijze zijn de voornaamste peilers voor identificatie van groepen. Leden vergelijken zichzelf op basis van deze twee begrippen met zowel elkaar als anderen in de maatschappij. Smaak werkt als onderscheidend element twee kanten op. Enerzijds toont het aan hoe een persoon tegen culturele onderdelen aankijkt die zijn of haar pad kruisen, anderzijds geeft het een duidelijk beeld in welke sociale omgeving een persoon zich bevindt. (Bourdieu, 1979).

Bourdieu herkent vier verschillende vormen van kapitaal, namelijk sociaal, symbolisch, cultureel en economisch kapitaal. Deze kapitaalvormen hangen sterk met elkaar samen en zijn vaak ook in elkaar om te zetten. Een hoge opleiding bijvoorbeeld is veelal een garantie voor een goed betaalde baan. Binnen deze kapitale klassen zijn subklassen te zien. De top wordt gevormd door de dominante klasse, de grootse groep valt onder de middenklasse en dan heb je ook nog de lager geschoolde arbeidersklasse. Deze drie klassen variëren sterk in het bezit van kapitaal. Eigenlijk wijst bezit ons onze plaats binnen de diverse klassen. Het bezit van kapitaal geeft je zowel een individuele als sociale status. Grofweg kan gesteld worden dat hoe lager je klasse, hoe minder kapitaal je bezit. Smaak gaat duidelijk gepaard met iemands kapitaal. (Bourdieu, 1979).

De hoge klassen hebben voldoende beschikking over kapitaal uit alle vier de klassen om zich cultuurgoederen toe te eigenen. Deze groep kan zich de luxe veroorloven van museabezoeken, abonnementen nemen op culturele tijdschriften en zelfs bijscholingscursussen indien gewenst. De arbeidersklasse heeft vooral een functionalistische smaak, waarbij weinig ruimte is voor dure cultuurbezoeken. Een uitzending waarvan de inhoud geen directe functie heeft voor de luisteraar zal door minder kapitaalkrachtigen niet direct worden aangezet. Bourdieu stelt dat leden van de dominante klasse zich meestal distantiëren van functionalistische programma's in hun zoektocht naar verdieping. (Bourdieu 1979)

Wanneer we deze stelling koppelen aan de civilisatietheorie van Elias uit 1939 en daarbij optellen dat Herbert Gans laat zien dat de elite het programma-inhoudelijk deel van de omroepen voornamelijk bepaalt, kan je stellen dat programma's voor minderheden in Nederland snel zullen sneuvelen.

Verandering in beleid ingezet door politiek

Uit cijfers van de Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid is gebleken dat Nederland vooral een immigratieland is (WRR, 1989, p. 20). Dit betekent dat de groep personen die zich in ons land vestigt aanzienlijk groter is dan de groep die emigreert. Dit levert een duidelijk veranderde samenstelling van onze bevolking op. De media moeten zich hierop instellen omdat de overheid als uitgangspunt heeft geformuleerd dat de programmering en de programmamakers van de publieke omroep een afspiegeling moeten zijn van de totale Nederlandse bevolking. Deze taak ligt in het bijzonder bij de NTR. Deze taakomroep moet de multiculturele samenleving laten terugkomen in een kwart van haar radiozendtijd en twintig procent van televisiezendtijd. (www.minocw.nl).

Van deze zendtijd zal een klein gedeelte worden besteed aan minderhedenprogramma's. Dit zijn programma's die zich op naar verhouding kleine bevolkingsgroepen richten. Hieronder vallen uitzendingen voor etnische minderheden, maar ook die voor anders geaarde personen en doven of slechthorenden. Programma's voor etnische minderheden hebben louter mensen met een andere etnische achtergrond dan de Nederlandse als doelgroep. Dit zijn bijvoorbeeld uitzendingen voor Marokkaanse of Turkse moslims, afgestemd op zaken die spelen in hun cultuur en vaak ook in eigen taal geproduceerd. In dit onderzoek wordt specifiek naar dit soort programma's gekeken.

De positie van minderheden is door de overheid jarenlang voorop gesteld in de integratiediscussie. Moslims werden in dat beleid ook echt als minderheid gezien en moesten voorzien worden van passende informatie. Het voornaamste doel hiervan was de bestrijding van maatschappelijke achterstand. Voor hen werden daarom vanaf 1980 speciale programma's geproduceerd waarin ook plaats was voor hun godsdienstbeleving (Penninx, 1995).

In 1999 heeft het tweede Paarse kabinet, na het bestuderen van resultaten van diverse onderzoeken naar het mediagebruik van etnische minderheden, besloten het aantal minderhedenprogramma's te verhogen. Het kabinet Kok trok de conclusie dat er continu behoefte was voor radio- en televisieprogramma's passend bij 'eigen' taal en cultuur. Omdat veel moslims niet over satelliettelevisie beschikten en de Arabische zenders zich niet op Nederland oriënteerden, besloot de overheid in de notitie 'Media en minderhedenbeleid' die in juni 1999 aan de Tweede Kamer is gezonden dat er een uitbreiding en versterking van specifiek radio- en televisieaanbod voor migranten moest komen.

De laatste jaren is er veel weerstand jegens deze programma's. Veelal leefde deze onvrede in stilte bij de autochtone Nederlanders. (RIEM, 1999). Met de verbazingwekkende opkomst van Pim Fortuyn in 2001 werd pijnlijk duidelijk hoe groot de maatschappelijke onvrede was over het beleid ten aanzien van moslims dat de overheid jarenlang gevoerd had. Pim Fortuyn wist veel stemmen te trekken met zijn forse kritiek op niet ingeburgerde allochtonen. Voor hen was volgens Fortuyn te veel overheidssteun. De Nederlandse taal en cultuur leren waren voor hem voorname punten waar maar niet aan werd voldaan. Na de moord op de politicus bleef het debat rond moslims scherp. Concurrerende partijen doken op de erfenis van Fortuyn en gaven minderheden de schuld van veel sociale onrust. Gedurende de regeringsperiode van CDA-premier Balkenende (eerst met VVD en LPF,

vervolgens met VVD en D66 en als laatste met PvdA en ChristenUnie) is het minderhedenbeleid flink op de schop gegaan. Moslims dienen nu een inburgeringscursus te volgen waarbij de taal centraal staat. Daarmee komen ook minderhedenprogramma's in de moedertaal ter discussie te staan. Sinds er in Hilversum massaal bezuinigt moet worden vallen de klappen dan ook vooral bij de minderhedenprogramma's. Ze dragen niet bij tot vereniging van ons land en mensen die de betreffende taal niet machtig zijn, voelen zich buitengesloten. Ook het draagvlak onder minderheden neemt volgens de kelderende luistercijfers af. Bovendien lijkt er uit vrees voor grotere bezuinigingen rekening gehouden te worden met het beleid van de grootste geldschieter, de overheid.

Omroepbeleid rond minderhedenprogramma's

Binnen de landelijke publieke omroep verzorgen de NTR, de Nederlandse Moslim Omroep en de Organisatie Hindoe Media het voornaamste deel van de minderhedenprogrammering. De laatste twee zijn in 1993 als kleine deelomroepen in het bestel gesloepen. Maar ook de zenders in de regio en provincie richten hun pijlen vaker op migranten in hun gebied.

In de mediawet is vastgelegd dat de publieke omroepen een taak hebben in het bereiken van mensen en het bieden van specifieke informatie. Er staat dat de publieke omroep tot taak heeft:

- het verrichten van alle activiteiten met betrekking tot programmaverzorging en uitzending die daartoe nodig zijn;
- het op landelijk, regionaal en lokaal niveau verzorgen van een pluriform en kwalitatief hoogstaand aanbod van programma's voor algemene omroep op het gebied van informatie, cultuur, educatie en verstrooiing en deze uit te zenden of te doen zenden op open netten (Mediawet, 2002)

Ook dienen de programma's van de publieke omroep een in balans zijnd beeld van de samenleving en van de interesses en inzichten op maatschappelijk, cultureel en levensbeschouwelijk gebied die onder de verschillende lagen van de bevolking leven, te geven. Deze moeten gericht zijn op zowel een breed en algemeen publiek als op bevolkings- en leeftijdsgroepen van verschillende samenstellingen. (Mediawet, 2002)

Deze specifieke taken van de publieke omroep zijn decennia terug in diverse formuleringen aan de wetboeken toegevoegd. Al meer dan een kwart eeuw worden er bij de publieke omroep in Nederland programma's uitgezonden voor allochtonen. Het gaat dan niet slechts over programma's voor specifieke bevolkingsgroepen, maar ook uitzendingen die een breed publiek aanspreken. (Breimer, 1995). Het wordt echter steeds moeilijker voor de omroepen om aan deze wet te voldoen. Dat vergt creativiteit van de makers.

De rol van de NTR programmamakers

Media dragen de verantwoording om met beelden en programma's immigranten een goed beeld van Nederland te laten vormen. Zij laten letterlijk zien wat de multiculturele samenleving inhoudt (Bardeel en d'Haenens, 2002). Omroepen dragen ook een verantwoordelijkheid naar mensen die de taal niet machtig zijn. In ons geval heeft de NTR die taak en zij vervullen die door het maken van minderhedenprogramma's voor kleine etnische groepen in de samenleving (NPS, 2002). Die programma's hebben niet de doelstelling een breed publiek aan te spreken, maar zijn duidelijk toegespitst op het aanspreken en wekken van interesses van een kleine bevolkingsgroep.

Als oplossing hiervoor introduceert de NTR de multiculturele- en interculturele programma's. Het doel van de multiculturele programma's is leden van diverse geloofsgroepen kennis te laten maken met elkaars cultuur en allochtonen 'een gezicht' te geven in algemene programma's. Gemeenschappelijke kenmerken maar ook tegenstellingen van diverse groepen komen aan bod. De NTR wil zo een brug slaan tussen verschillende nationaliteiten en veralgemening tegengaan. Interculturele programma's zijn zo voor een grote groep mensen prettig om naar te luisteren en nationaliteit of culturele afkomst doen niet ter zaken.

De NTR (voorheen NPS) heeft vanaf haar oprichting in 1995 minderhedenprogramma's in haar portefeuille gekregen. De programma's (vaak in eigen taal) voor deze doelgroep werden eerder geproduceerd door de NOS.

Vanaf het oprichtingsjaar 1995 zijn er bij de NTR duidelijke ontwikkelingen te zien in manier waarop ze de minderhedenprogramma's invullen, op zowel radio als televisie. Kijkend naar tv zien we sinds het begin van het nieuwe millennium een omslag van doelgroepgerichte minderhedenprogramma's naar programma's voor een multiculturele doelgroep.

Deze omslag is ontstaan omdat uit kijkersonderzoeken is gebleken dat de NTR met haar minderhedenprogramma's niet de tweede en derde generatie minderheden bereikt, omdat deze generaties niet geïnteresseerd zijn in louter hun eigen cultuur. Deze generaties worden volgens de NTR wel bereikt met multiculturele programma's. De NTR wil langzaam de specifieke minderhedenprogramma's in bijvoorbeeld de eigen taal ombouwen tot multiculturele programma's met invloeden uit diverse etnische groepen (Publieke Omroep, 2002). Zo blijven ook de jongere generaties zich verbonden voelen.

Wanneer items op radio of tv 'de multiculturele samenleving' beslaan, komen er naar verhouding weinig mensen met een andere etnische achtergrond aan het woord. Dit blijkt uit de "Monitor Diversiteit 2008" van de Publieke Omroep (2009). Tachtig items hebben een multicultureel onderwerp, maar slechts acht sprekers hebben een andere nationale achtergrond. Allochtonen worden dus zelf niet of nauwelijks betrokken bij programma's die over integratie gaan. (Publieke Omroep, 2009, pag. 8) Daarnaast is de NTR zelf ook niet multicultureel. De nationaliteitenverhouding onder de programmamakers is geen afspiegeling van de Nederlandse samenleving. Dit wordt ook niet gestimuleerd omdat er geen mensen met een niet-westerse afkomst in het omroepbestuur

zitten. Wil de NTR echt multicultureel zijn, dan zou op zijn minst het personeelsbestand een reële afspiegeling van de samenleving moeten zijn.

Evolutie van minderhedenprogramma's bij de NTR

Sinds 1978 maakte de NPS programma's voor minderheden in hun eigen taal. Zo ook op de radio. Denk daarbij aan 'Maroc' voor mensen met een Marokkaanse achtergrond en 'Tambú' voor mensen met een Antilliaanse achtergrond. Deze programma's geven een overzicht van het nieuws uit het vaderland en enkele nieuwskoppen uit het Nederlandse nieuws, maar dan in eigen taal. In de langere reportages komen belangrijke ontwikkelingen binnen de betreffende gemeenschap in Nederland aan bod met vooral aandacht voor de eigen cultuur en voor sociaal-maatschappelijke onderwerpen.

Een uitzending van het programma 'Maroc' uit augustus 1999 duurt een half uur en wordt in de vroege avond uitgezonden op Radio 5. Het programma begint met een nieuwsoverzicht met onderwerpen uit Marokko en het Arabisch achterland. Vervolgens is er een discussie aan tafel over deelname van jonge sporters aan de Ramadan. Het programma bevat dan een soort agendarubriek met activiteiten voor de Marokkaanse gemeenschap in Nederland en wordt afgesloten met een Koranpassage en oproep tot gebed. Het programma is geheel in het Marokkaans waardoor het voor autochtone Nederlanders niet mogelijk is om het te volgen. De doelgroep is de eerste generatie Marokkanen in Nederland, want zij zijn minder vaak de Nederlandse taal machtig en zij willen graag feeling houden met hun vaderland. Ook de programmamakers hebben een duidelijk Arabische achtergrond. Het programma richt zich qua onderwerpkeuze volledig op het huidige leven in Marokko, het leven volgens de Islam en integratie of onderwerpen die de luisteraar kennis laten maken met de Nederlandse samenleving worden gemedend.

Omdat het programma 'Maroc' zich meer op de eerste generatie Marokkanen in Nederland richt en uit onderzoeken is gebleken dat de jongere, vaak tweede of derde generatie Marokkanen graag wel gevoed wil worden met informatie uit Nederland is men bij de toenmalige NPS om 2001 gestart met het programma 'Urbania'. Dit programma kent enkele grote verschillen. De toon is meestal gericht op het stadsleven van de allochtonen jongeren in Nederland, met onderwerpen die hen aanspreken, zoals uitgaan maar ook relaties, muziek en sport. De twee grootste verschillen zijn dat dit programma in de Nederlandse taal wordt gemaakt en dat het de multiculturele samenleving beslaat. Dit omdat dezelfde behoefte aan een jongerenprogramma voor multiculti-jeugd ook bestond bij tweede generaties Surinamers, Antillianen, Turken en noem maar op.

Het programma 'Urbania' wordt gemaakt door een grotendeels autochtone Nederlandse redactie die onderduikt in de wereld van de multiculturele samenleving van leefgroepen in bijvoorbeeld Amsterdam en Rotterdam. Dit programma is ook voor autochtonen Nederlanders interessant, omdat het in het Nederlands wordt geproduceerd en ook zij zo kennis kunnen maken met de multiculturele samenleving, waar we immers allemaal deel van uitmaken. Het programma kan zelfs helpen bij de integratie omdat er door het uitlichten van wat er onder de urbane jongeren speelt, er ook meer wederzijds begrip kan worden gekweekt.

De formule van 'Urbania' staat uiteindelijk model voor het nieuwe programma 'Dichtbij Nederland' dat sinds september 2008 door Radio 5 wordt uitgezonden. Dit programma is concreet de vervanger

van de minderhedenprogramma's in eigen taal. Het programma richt zich net als 'Urbania' op de multiculturele samenleving en wordt door een grotendeels autochtone redactie geproduceerd. Verschil is wel dat in de uitzendingen onderwerpen aan bod komen voor verschillende leeftijdscategorieën. Zo is er live muziek uit verschillende culturen voor de jeugd, maar zijn er ook stevige debatten met bijvoorbeeld een imam over probleemjongeren en de positie van vrouwen in de Islam. Integratie en respect tonen voor elkaars cultuur staat in de onderwerpen centraal en het programma is daarmee een verlengstuk van het integratiedebat dat de verantwoordelijke bewindspersonen in de kabinetten Balkenende zo graag voerden. Sinds 2008 is er voor nieuws uit het vaderland, eigen taal en gebedsruimte op de Nederlandse radio geen plaats meer. De tweede en derde generatie allochtonen hebben hier uiteindelijk zelf ook een enorme stempel op gedrukt, doordat ze zich niet aangetrokken te voelden tot de eerdere programma's in de taal van hun ouders.

Conclusie

Om het hoofd boven water te kunnen houden, is iedere publieke omroep naast de overheidssteun afhankelijk van inkomsten uit reclamegelden. Dit geldt dus ook voor de NTR. Om een hoog percentage van deze reclamegelden te genereren is het belangrijk om goed bekeken en beluisterde programma's te maken. Bedrijven willen immers daaromheen ster inkopen. Een hoog marktaandeel staat daarmee garant voor meer geld. Programma's voor een kleine doelgroep zijn zo minder interessant om te produceren en dus zal er aan doelgroepverbreding worden gedaan. Minderhedenprogramma's worden concreet omgebouwd tot multiculturele programma's waar een groter publiek naar kan luisteren.

De publieke omroepen concurreren ook onderling met elkaar. Daardoor is overheidssteun zeer welkom. Wanneer er geluisterd wordt naar de mening van Den Haag is de kans groot dat je dat belangrijke stuk subsidie mag behouden.

Naast het financiële gedeelte wordt de NTR ook politiek beïnvloed in de manier van bestuur. De overheid is via aanstellingen in de directie en het Commissariaat van de Media in staat het beleid mede uit te stippelen. Door de aanstellingen van personen met een bepaalde politieke visie geeft zij de NTR ook een politieke kleur. Niet iedereen binnen de omroepen is zich van dit machtsspel direct bewust.

Omdat de NTR als taakomroep geen ledenstelsel kent, betalen in feite alle Nederlanders voor haar programma's. Vanuit Den Haag is de NTR wel de taak opgelegd om programma's voor minderheden te maken. Door de omroep wordt dan ook een middenweg gezocht om deze kleine doelgroep toch te bedienen. Programma's moeten dan wel een breder publiek aanspreken en niet voldoen aan de vooroordelen die rond moslims in onze samenleving aanwezig zijn.

De positie van minderheden en minderhedenprogramma's is bij de NTR net zomin rooskleurig als in de rest van de Nederlandse samenleving. Dit is ondanks de officiële doelstelling van de NTR om zowel in het programma-aanbod als in het personeelsbestand een reële weergave van de Nederlandse samenleving te laten zien. Omdat de programma's in eigen taal niet aansloegen bij de tweede en derde generatie, is geprobeerd dit op te vangen door het maken van multiculturele shows. Deze bevatten alleen minder gerichte inhoud, waardoor moslims alleen maar een beeld krijgen van de Nederlandse samenleving en niet van vraagstukken die in hun cultuur spelen. Ook dit past bij het huidige politieke klimaat waar aan islambeoefening geen platform wordt gegeven. Wat vooral opvalt is dat al deze processen, naar het model van Elias onbewust lijken te gebeuren. De politiek wil formeel geen invloed uitoefenen en de omroepen willen om een zo breed mogelijk publiek te trekken de programma's verbeteren. Alleen worden hiermee onbewust ook doelgroepen uitgesloten.

Echter niet alleen de veranderingen in het klimaat rond moslims hebben ertoe bijgedragen dat de minderhedenprogramma's van de NTR zijn verdwenen of inhoudelijk totaal veranderd. Dat hebben ook de tweede en derde generaties moslims gedaan door niet te kiezen voor programma's in de

eigen taal, maar af te stemmen op multiculturele programma's. Daardoor is het luistercijfer van de programma's in het Arabisch dusdanig gedaald dat deze simpelweg voor een te klein publiek gemaakt zouden worden. Multiculturele shows als 'Urbania' en 'Dichtbij Nederland' hebben zo zeker nog toekomst en zorgen ervoor dat moslims maar ook autochtone Nederlanders kunnen deelnemen aan een maatschappelijk debat op radio. Politieke wil is slechts een factor, veranderingsdrang van moslims in onze gemeenschap is minstens zo belangrijk geweest.

Literatuur

- Bakker, P. & O. Scholten (2003), *"Communicatiekaart van Nederland. Overzicht van media en communicatie"*, Kluwer bv, Alphen aan de Rijn
- Bardoel, J. & d'Haenens, L. (2002). *"Media en maatschappelijke verantwoordelijkheid. Van theorie naar praktijk."* In: Medialogica. Bijlage 3. pp.99-151
- Bax, M. (1978), *"Figuration Analysis: a Better Perspective for Networkers; With an Illustration from Ireland"* In: Anthropological Quarterly. 51 (1): 221-230.
- Bourdieu P. (1979), *"Distinction : a social critique of the judgement of taste"*, Routledge, London
- Bourdieu, P (1996), *"In de greep van de journalistiek"*, Boom, Amsterdam
- Bourdieu, P (1996), *"Over televisie"*, Boom, Amsterdam
- Breimer, J. (1995), *"Dertig jaar minderhedenprogramma's"* In: Wal, G. van der (red.) Gemengde Berichten. De dilemma's van de omroep in een plurale samenleving. Hilversum: NPS.
- Elias, N. (1939), *"Het Civilisatieproces. Sociogenetische en psychogenetische onderzoeken"* Het Spectrum BV, Utrecht
- Elias, N. (1971), *"Wat is sociologie?"*, Het Spectrum, Utrecht
- Gans, H.J. (1979), *"Deciding what's news : a study of CBS Evening News, NBC Nightly news, Newsweek, and Time."* Phanteon books, New York
- Keane, J. (1991). *"The media and democracy"* Cambridge: Polity Press
- Lukes, S. (1974), *"Power. A radical view."* The MacMillan Press Ltd, Hong Kong
- McQuail, D. (2000). *McQuail's Mass Communication Theory*. London: Sage (4^e druk)
- Meier, W.A. & J. Trappel (1998), *"Media Concentration and the Public Interest"*, in *"Media Policy. Convergence, Concentration & Commerce"*, SAGE Publications, London
- Penninx, R. (1995), *"Dertig jaar migratie in Nederland"* In: Wal, G. van der (red.) gemengde Berichten. De dilemma's van de omroep in een plurale samenleving. Hilversum: NPS.

Scholten, O. (2004), *“Als de leugen regeert, wie brengt haar dan in omloop? Media, overheid en het debat over waarden en normen.”* In: WRR, *“Waarden, normen en de last van het gedrag”*

Wijfjes, H (1994), *“Omroep in Nederland. Vijfenzeventig jaar medium en maatschappij, 1919-1994”*
Waanders Uitgevers, Zwolle

Witte, E. (1991), *“Media en Politiek. Een inleiding tot de literatuur”*, VUB Press, Brussel

Zoonen, L. van (2000). *“Media, Cultuur en Burgerschap”*, Amsterdam: Het Spinhuis

Verder de radio-uitzendingen van NPS/NTR:

- Maroc 23 augustus 1999
- Urbania 18 augustus 2004
- Dichtbij Nederland 13 augustus 2012